

ਸੋਲਾਂ ਕਲਾਵਾਂ

ਮਨੁੱਖੀ ਸੱਭਿਅਤਾ ਦੀ ਹੋਂਦ ਉਸਦੇ ਸਮਾਜਿਕ ਵੱਸ ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਹੈ। ਸਮਾਜ ਦੇ ਨਿਰਮਾਣ ਵਿੱਚ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਅਹਿਮ ਭੂਮਿਕਾ ਹੈ। ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਬਿੰਦੂ ਮਨੁੱਖ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੀਆਂ ਗਤੀ ਵਿਧੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਚੱਕਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਕੁਦਰਤ ਆਪਣਾ ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਇੱਕ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਸੁੰਦਰ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਵਾਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਪਰ ਬਦਲੇ ਵਿੱਚ ਮਨੁੱਖ ਕੀ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ? ਉਹ ਆਪਣੇ ਨਿੱਜੀ ਸੁੱਖ ਅਤੇ ਸਵਾਰਥ ਲਈ ਕੁਦਰਤ ਦੀਆਂ ਅਨਮੋਲ ਦਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਗਾੜ ਪੈਦਾ ਕਰਕੇ ਅਮਾਨਤ ਵਿੱਚ ਖਿਆਨਤ ਪੈਦਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅੱਜ ਦੇ ਸਮਾਜ ਦੇ ਬਦਲਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਧਰਤੀ ਤੇ ਵਾਪਰ ਰਹੀ ਹਰ ਘਟਨਾ ਲਈ ਮਨੁੱਖ ਹੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।

ਕਾਦਰ ਦੀ ਬਖਸ਼ੀ ਇਸ ਸੁੰਦਰ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਲੋੜ ਹੈ ਮਹਿਕਾਉਣ ਦੀ, ਸੰਵਾਰਨ ਦੀ ਹਰ ਪਾਸੇ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਭਰਿਆ ਮਾਹੌਲ ਸਿਰਜਣ ਦੀ। ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੁਦਰਤ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਸੁੰਦਰ ਰਚਨਾ ਮਨੁੱਖ ਹੈ। ਫਿਰ ਉਸ ਦੇ ਕਾਰਜ ਵੀ ਤਾਂ ਸੁੰਦਰ ਹੋਣੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ। ਪਰ ਹੋ ਕੀ ਰਿਹਾ ਹੈ! ਚਿੰਤਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਆਤਮ ਚਿੰਤਨ ਦੀ ਹਰ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਵੱਡੇ ਸਾਨੂੰ ਕਥਾ ਕਹਾਣੀਆਂ, ਪੌਰਾਣਿਕ ਕਥਾਵਾਂ ਰਾਹੀਂ ਚੰਗਾ ਮਨੁੱਖ ਬਣਨ ਦੀ ਬਾਤ ਪਾਉਂਦੇ ਸਨ। ਉਹ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਅੱਜ ਦਾ ਮਨੁੱਖ ਸੋਲਾਂ ਕਲਾ ਸੰਪੂਰਨ ਹੋਵੇ। ਇਹ ਸੋਲਾਂ ਕਲਾ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਪਰ ਜੇਕਰ ਬਾਰੀਕੀ ਨਾਲ ਅਧਿਐਨ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਇਹ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਵਿਅਕਤੀਤਵ ਦਾ ਮੰਥਨ ਕਰੇ, ਸਦਗੁਣ ਅਪਣਾਏ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਲਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਜਾਗਰੂਕ ਹੋਵੇ। ਅੱਜ ਦੇ ਪਦਾਰਥਵਾਦੀ ਯੁੱਗ ਵਿੱਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੋਲਾਂ ਕਲਾਵਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣਨਾ ਅਤੇ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਲਾਗੂ ਕਰਨਾ ਅਤਿਅੰਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਤਾਂ ਹੀ ਅਸੀਂ ਇਹ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਅਨਮੋਲ

ਤੋਹਢੇ ਸਾਰੇ ਆਲਮ ਨੂੰ ਸੁੱਖਾਂ ਭਰਿਆ ਦੇਖ ਸਕਾਂਗੇ। ਇੱਥੇ ਆਪਾਂ ਇਹਨਾਂ ਸੋਲਾਂ ਕਲਾਵਾਂ ਦੇ ਅਧੁਨਿਕ ਰੂਪਾਂ ਬਾਰੇ ਸੰਖੇਪ ਵਿੱਚ ਚਰਚਾ ਕਰਾਂਗੇ ਜੋ ਕਿ ਹਰ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ-

1. ਸਿੱਖਿਆ: ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਾਲ ਹਰੇਕ ਅਨੇਕਾਂ ਸਦਗੁਣ ਆਪਣੇ ਆਪ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਉਸ ਨੂੰ ਕਰਮ ਕਰਨ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਨਿਕਲਣ ਵਾਲੇ ਸਿੱਟਿਆਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸਿੱਖਿਆਤ ਮਨੁੱਖ ਸਮਾਜ ਦੇ ਹਰ ਨਜ਼ਰੀਏ ਨੂੰ ਘੋਖਦਾ, ਵਾਚਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਚੰਗਾ ਕੰਮ ਕਰਕੇ ਖੁਸ਼ੀ ਹਾਸਲ ਕਰਦਾ ਹੈ।
2. ਲਿਖਣ: ਸਾਹਿਤ ਸਮਾਜ ਦਾ ਦਰਪਣ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਆਪ ਦੇ ਸਵੈ ਅਭਿਆਸ, ਚਿੰਤਨ ਅਤੇ ਅਨੁਭਵ ਨੂੰ ਅਧਿਆਪਣ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਵਿਕਸਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅਧਿਆਪਣ ਲਿਖਣ ਕਲਾ ਨੂੰ ਵਿਕਸਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਚੰਗਾ ਲੇਖਕ ਹੀ ਆਪਣੇ ਚਿੰਤਨ, ਸਾਕਾਰਾਤਮਕ ਸੋਚ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕੀਤੇ ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵੰਡ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਮਹਾਨ ਪੁਰਸ਼, ਜੋਧੇ, ਸੂਰਬੀਰ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਚੰਗੇ ਲੇਖਕ ਵੀ ਸਨ ਉਹ ਕਲਾ ਦੀ ਤਾਕਤ ਨੂੰ ਬਾਖੂਬੀ ਜਾਣਦੇ ਸਨ। ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਲਿਖਣ ਕਲਾ ਰਾਹੀਂ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਸਫਲਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਦੂਜਿਆਂ ਅੱਗੇ ਰੱਖ ਕੇ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਹਰ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਤੀਦਿਨ ਕ੍ਰਿਆ ਨੂੰ ਲੇਖਣ ਕਲਾ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
3. ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਕਲਾ: ਘਰ, ਸਮਾਜ, ਪ੍ਰਾਂਤ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਬੰਧ ਢਾਂਚਾ ਚਲਾਉਣ ਲਈ ਕੁਸ਼ਲ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਕਲਾ ਦੀ ਅਤਿ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ। ਇੱਕ ਆਦਰਸ਼ ਮਨੁੱਖ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਮਾਜ ਦੀ ਮੁੱਢਲੀ ਇਕਾਈ ਘਰ, ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਕਲਾ ਆਉਣੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਪਰਿਵਾਰ ਵਿੱਚ ਕਿਸ ਵੇਲੇ ਕਿਹੜਾ ਨਿਰਣਾ ਲੈਣਾ ਹੈ, ਦੁੱਖ-ਸੁੱਖ ਵੇਲੇ ਟੱਬਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਜੀਆਂ ਨੂੰ ਇੱਕਮੁੱਠ ਰੱਖਣਾ

ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਇਸ ਸਭ ਕਾਸੇ ਲਈ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਕਲਾ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਤਿ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

4. ਹੱਸਮੁੱਖਤਾ: ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਜੇਕਰ ਹਾਸਾ ਖੇਡਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਤਾਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੀਰਸ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਹਾਸਾ ਜੀਵਨ ਦਾ ਸਿੰਗਾਰ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਵੀ ਜੇਕਰ ਇੱਕ ਮਰਿਆਦਾ ਅੰਦਰ ਹੋਵੇ ਤਾਂ। ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਬੋਲਬਾਣੀ, ਸਦਾ ਖਿੱਤੇ ਰਹਿਣਾ ਅਤੇ ਹੱਸਦਿਆਂ-ਹੱਸਦਿਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰ ਜਾਣਾ ਅਤੇ ਦੂਸਰਿਆਂ ਨੂੰ ਹਾਸੇ ਹਾਸੇ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਦਿੰਦਿਆਂ ਮਹਿਸੂਸ ਵੀ ਨਾ ਹੋਣ ਦੇਣਾ ਵੀ ਇੱਕ ਕਲਾ ਹੈ।

5. ਸਿਹਤ ਪ੍ਰਤੀ ਜਾਗਰੂਕ: ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਰੱਖਣਾ, ਸਰੀਰ ਦੀ ਦੇਖਭਾਲ ਕਰਨਾ ਵੀ ਇੱਕ ਕਲਾ ਹੈ। ਤੰਦਰੁਸਤ ਸਰੀਰ ਵਿੱਚ ਹੀ ਤੰਦਰੁਸਤ ਮਨ ਹੋਵੇਗਾ। ਜੇਕਰ ਮਨੁੱਖ ਅਰੋਗ ਹੈ ਤਾਂ ਹੀ ਉਹ ਸਹੀ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਕਰ ਸਕੇਗਾ। ਅਰੋਗ ਰਹਿ ਕੇ ਅਸੀਂ ਸਮਾਂ ਅਤੇ ਧਨ ਬਚਾ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਅਜੋਕੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਮਨੁੱਖ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਸਰੀਰਕ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਸਮੇਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਿਹਤਮੰਦ ਰੱਖਣਾ ਵੀ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਕਲਾ ਹੈ।

6. ਵਿਹਾਰ: ਵਿਵਹਾਰਿਕਤਾ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਕਲਾ ਹੈ। ਵਿਅਕਤੀ ਜਿੰਨਾ ਮਰਜ਼ੀ ਪੜ੍ਹ ਲਿਖ ਜਾਵੇ, ਵਿਦਿਅਕ ਡਿਗਰੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਵੇ ਜੇਕਰ ਉਸ ਨੂੰ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਵਿਚਰਨਾ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ, ਪਰਿਵਾਰਿਕ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਸੰਬੰਧਾਂ ਵਿੱਚ ਮਧੁਰਤਾ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਸਕਦਾ ਤਾਂ ਉਹ ਨਾ ਤਾਂ ਆਪ ਸੁੱਖੀ ਰਹੇਗਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਵਿਚਰ ਰਹੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸੁੱਖ ਦੇ ਸਕੇਗਾ। ਵਿਹਾਰ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰੇਮ, ਮਿਠਾਸ ਅਤੇ ਸਹਿਨਸੀਲਤਾ ਹੋਣਾ ਵੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

7. ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਨ ਦਾ ਢੰਗ: ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਸਫਲ ਹੋਣ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਨ ਦਾ ਸਲੀਕਾ ਹੋਵੇ। ਉਸ ਵਿੱਚ ਹਾਜ਼ਰ ਜਵਾਬੀ

ਅਤੇ ਮੌਕੇ ਦੀ ਨਜ਼ਾਕਤ ਨੂੰ ਸਮਝ ਕੇ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਨ ਦਾ ਹੁਨਰ ਹੋਣਾ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਮਿੱਠੀ ਬੋਲੀ ਸੁਣਨ ਵਾਲੇ ਦੇ ਕੰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਰਸ ਘੋਲਦੀ ਹੋਵੇ ਤੇ ਵੱਡੇ ਵਿਗੜੇ ਕੰਮ ਮਿੱਠੀ ਬੋਲੀ ਅਤੇ ਸਹੀ ਮੌਕੇ ਤੇ ਕੀਤੀ ਸਹੀ ਗੱਲਬਾਤ ਦੀ ਕਲਾ ਨਾਲ ਸੰਵਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

8. ਸਮੇਂ ਅਨੁਸਾਰ ਪਰਿਵਰਤਨ: ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਯਾਦ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਅੱਜ ਹੈ ਉਹ ਕੱਲ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗਾ। ਜੇ ਅੱਜ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਹ ਕੱਲ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਪਰਿਵਰਤਨ ਦਾ ਨਿਯਮ ਕੁਦਰਤੀ ਤੌਰ ਤੇ ਲਗਾਤਾਰ ਪ੍ਰੀਕਿਰਿਆ ਅਧੀਨ ਲਾਗੂ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰਿਕ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਢਾਲ ਕੇ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਪਰਿਵਰਤਨ ਲਿਆਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਨਾ ਤਾਂ ਪੱਥਰ ਯੁੱਗ ਵਾਂਗ ਜੀ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਅਧੁਨਿਕਤਾ ਦੀ ਦੌੜ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਕੇ ਵਰਤਮਾਨ ਜੀਵਨ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਛਾਲਾਂ ਮਾਰਨੀਆਂ ਹਨ। ਸਾਨੂੰ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਤੇ ਆ ਰਹੇ ਪਰਿਵਰਤਨਾਂ ਨੂੰ ਕਬੂਲ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਅੱਗੇ ਵਧਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸਮੇਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਢਾਲ ਲੈਣਾ ਵੀ ਇੱਕ ਮਹਾਨ ਕਲਾ ਹੈ। ਇਹੀ ਸਫਲ ਜੀਵਨ ਦਾ ਮੰਤਰ ਹੈ।

9. ਵਿਅਰਥ ਨੂੰ ਉਪਯੋਗੀ ਬਣਾਉਣਾ: ਜੀਵਨ ਦਾ ਇੱਕ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਮਿਥਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਹਰ ਪਲ ਨੂੰ ਉਸ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੇ ਲੇਖੇ ਲਾ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜੀਵਨ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਆਪਣੇ ਸਵੈ ਨੂੰ ਦੂਜਿਆਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ਲਈ ਲਾਉਣਾ ਅਤੇ ਵਿਅਰਥ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਬਾਤਾਂ, ਕੰਮਾਂ ਕਾਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਰਲੇਪ ਰਹਿ ਕੇ ਇੱਕ ਇੱਕ ਪਲ ਨੂੰ ਸਮਰੱਥ ਬਣਾਉਣਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਨਕਾਰਾਤਮਿਕ ਵਿਚਾਰਾਂ, ਗਲਤ ਆਦਤਾਂ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣਾ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਭਲਾਈ ਲਈ ਆਪਣਾ ਆਪ ਨਿਛਾਵਰ ਕਰਨਾ ਵੀ ਇੱਕ ਮਹਾਨ ਕਲਾ ਹੈ।

10. ਦੂਸਰਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਕਲਾ: ਇਹ ਦੁਨੀਆ ਸਵਾਰਥੀ ਅਤੇ ਆਕਰਸ਼ਕ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਭਰੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਹਰ ਕੋਈ ਆਪਣਾ ਉਲੂ ਸਿੱਧਾ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਹੀ ਰਿਸਤੇ ਨਾਤੇ ਵੀ ਟੁੱਟ ਰਹੇ ਨੇ। ਪਰ ਕਈ ਵਾਰ ਦੇਖੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਈ ਲੋਕ ਬੜੇ ਹੀ ਮਿਲਾਪੜੇ ਸੁਭਾਅ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਨੇ, ਉਹ ਆਪਣੇ ਮਿੱਠੇ ਵਰਤਾਓ ਦੇ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਦੇ ਕੰਮ ਆ ਕੇ ਕਿਸੇ ਦੁੱਖੀ ਨੂੰ ਸਹਾਰਾ ਦੇ ਕੇ ਆਪਣਾ ਬਣਾ ਲੈਂਦੇ ਨੇ। ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਅੱਜਕੱਲ ਇਹ ਕਲਾ ਖਤਮ ਹੁੰਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ।

11. ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਕਲਾ: ਮਨੁੱਖ ਪੰਥੂੜੇ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਕਬਰ ਤੱਕ ਹਰ ਪਲ ਜੀਵਨ ਦੇ ਅਨੁਭਵ ਸਿੱਖਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਜੀਵਨ ਇੱਕ ਪਾਠਸ਼ਾਲਾ ਹੈ, ਜਿੰਨਾ ਵੀ ਸਿੱਖੇਗੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਘੱਟ ਹੈ। ਉਹੀ ਮਨੁੱਖ ਸਫਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਜੁਗਿ ਆਸਾ ਹੋਵੇ। ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨੂੰ ਇੱਕ ਨਿਰੰਤਰ ਪ੍ਰੀਕਿਰਿਆ ਬਣਾ ਕੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਦੂਸਰੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਜੀਤਨ, ਗੁਣਾਂ ਅਤੇ ਤਜਰਬਿਆਂ ਤੋਂ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ। ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਵਾਪਰਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਵਾਚਦਾ ਹੈ, ਘੋਖਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਸਬਕ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਉਹੀ ਸਫਲ ਅਤੇ ਸੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰਦਾ ਹੈ।

12. ਅਗਵਾਈ ਕਰਤਾ: ਵਿਅਕਤੀ ਵਿੱਚ ਘਰ, ਪਰਿਵਾਰ, ਸਮਾਜ ਅਤੇ ਸੱਤਾ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸੰਗਠਨ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰਨ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਹੋਣਾ ਵੀ ਇੱਕ ਕਲਾ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਇਸ ਧਰਤੀ ਤੇ ਸੁੱਖੀ ਅਤੇ ਸਫਲ ਜੀਵਨ ਜੀਉਣ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਵਿੱਚ ਇਮਾਨਦਾਰੀ, ਸਹਿਯੋਗੀ ਭਾਵਨਾ, ਚੰਗਾ ਬੁਲਾਰਾ ਅਤੇ ਸਹੀ ਸਮੇਂ ਤੇ ਸਹੀ ਨਿਰਣਾ ਲੈ ਕੇ ਯੋਗ ਅਗਵਾਈ ਕਰਨ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਵਰਗੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਹੋਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਇਹ ਗੁਣ ਉਸ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਲੀਡਰ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਕਲਾ

ਨਿਰੰਤਰ ਅਭਿਆਸ ,ਲਗਨ ਅਤੇ ਅਨੁਭਵ ਨਾਲ ਵਿਕਸਿਤ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

13. ਅੱਗੇ ਵਧਣ ਦੀ ਕਲਾ : ਗਿਆਨ ਇੱਕ ਅਥਾਹ ਸਮੁੰਦਰ ਹੈ , ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੀਵਨ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਇੰਨੀ ਵਿਸ਼ਾਲ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਭੇਦ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦੇ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਅਸੀਂ ਕਈ ਵਾਰ ਥੋੜੀ ਜਿਹੀ ਸਫਲਤਾ ਨੂੰ ਪੂਰਨ ਸਫਲਤਾ ਮੰਨ ਕੇ ਰੁਕ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ। ਸਾਡਾ ਜੀਵਨ ਤਾਂ ਇੱਕ ਨਦੀ ਦੀ ਧਾਰਾ ਹੈ ਜੋ ਪਹਾੜਾਂ, ਸੈਦਾਨਾਂ ਰੁਕਾਵਟਾਂ ਨੂੰ ਪਾਰ ਕਰਕੇ ਆਪਣੀ ਮੰਜਲ ਤੱਕ ਪੁੱਜਣਾ ਲੋੜਦਾ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਅੰਦਰ ਮੰਜਲ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਅੱਗੇ ਵਧਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਹੋਣੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਹਰ ਪਲ ਕੁੱਝ ਨਵਾਂ ਕਰਨ , ਨਵਾਂ ਸਿੱਖਣ ਅਤੇ ਰਚਨਾਤਮਿਕ ਕੰਮਾਂ ਵਿੱਚ ਲੱਗੇ ਰਹਿਣ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਪੈਦਾ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

14. ਭੇਦ ਸੰਭਾਲਣ ਦੀ ਕਲਾ: ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਅਨੇਕਾਂ ਬੁਰਾਈਆਂ, ਗਲਤ ਵਿਚਾਰ, ਚੁਗਲਬੋਰੀ ਆਦਿ ਔਗੁਣ ਵੱਧ ਰਹੇ ਹਨ। ਘਰ ਪਰਿਵਾਰ, ਸਮਾਜ ਦੇ ਰਾਜ ਅਤੇ ਦੂਜਿਆਂ ਦੀ ਬੁਰਾਈ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੀਆਂ ਪਰਤਾਂ ਵਿੱਚ ਲੁਕਾ ਕੇ ਰੱਖਣ ਦੀ ਕਲਾ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਗੁਣ ਹੈ। ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਦੂਜਿਆਂ ਦੀ ਬੁਰਾਈ ਸੁਣ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਦਬਾ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਦੂਜਿਆਂ ਦਾ ਮਾਣ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਵਿਅਕਤੀ ਕਦੇ ਵੀ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਨੀਵਾਂ ਨਹੀਂ ਡਿੱਗਦਾ।

15. ਫਰਜ਼ਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ : ਦੂਜਿਆਂ ਦਾ ਦੁੱਖ ਸੁੱਖ ਵਿੱਚ ਸਾਥ ਦੇਣਾ, ਆਪਣੇ ਸੰਪਰਕ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦਾ ਖਿਆਲ ਰੱਖਣਾ, ਦੂਜਿਆਂ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦੀ ਕਦਰ ਕਰਨਾ ਅਜਿਹੇ ਗੁਣ ਹਨ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਆਤਮਾ ਸਾਂਤ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਸੰਪਰਕ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਆਦਰਸ਼ ਮੰਨਦੇ ਹਨ। ਆਪਣੇ ਫਰਜ਼ਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਵਾਉਣ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਦਾ ਮਨੋਰਥ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਕਲਾ ਹਰ ਮਨੁੱਖ ਵਿੱਚ ਹੋਣੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

16. ਸਾਂਤਮਈ, ਤਨਾਅ ਮੁਕਤ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਜਿਉਣ ਦੀ ਕਲਾ : ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਛੋਟੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨੀਆਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਦੁੱਖ-ਸੁੱਖ ਜੀਵਨ ਦੇ ਦੋ ਪਹਿਲੂ ਹਨ। ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਦੁਸ਼ਵਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਨਿਪਟਰਦਿਆਂ ਤਨਾਅ ਮੁਕਤ ਸਾਂਤ ਜੀਵਨ ਜਿਉਣਾ ਵੀ ਇੱਕ ਕਲਾ ਹੈ। ਅੱਜਕੱਲ ਮਾਨਸਿਕ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਵੱਧ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਲੋਕ ਤਨਾਅ ਭਰਿਆ ਜੀਵਨ ਜੀ ਰਹੇ ਹਨ। ਹਰ ਘਰ ਵਿੱਚ ਤਨਾਅ ਹੈ। ਆਰਥਿਕ ਪੱਖ ਸਾਡੀ ਮਾਨਸਿਕ ਸਾਂਤੀ ਖੋਹ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਖੁਦ ਨੂੰ ਤਨਾਅ ਮੁਕਤ ਰੱਖਣਾ ਵੀ ਇੱਕ ਕਲਾ ਹੈ। ਹਰ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨੂੰ ਖਿੜੇ ਮੱਥੇ ਸਹਾਰਦਿਆਂ ਉਸ ਦੇ ਹੱਲ ਨੂੰ ਲੱਭਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਆਓ ਆਪਾਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰੀਏ ਕਿ ਆਪਾਂ ਆਪਣੇ ਅਨੁਭਵ, ਨਿਰੰਤਰ ਅਭਿਆਸ ਅਤੇ ਦੂਸਰਿਆਂ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਦੇ ਨਾਲ ਇਹਨਾਂ ਸੋਲਾਂ ਕਲਾਵਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਢਾਲਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਜੋ ਇਸ ਕਾਦਰ ਦੀ ਬਖਸ਼ੀ ਨਿਆਮਤ ਇਸ ਦੁਨੀਆ ਵਿੱਚ ਸੁੱਖਾਂ ਦਾ ਵਾਸਾ ਹੋਵੇ।

ਜਗਤਾਰ ਸਿੰਘ ਸੋਖੀ